

Tidsånden

1966-1972

Af *Jesper Hoffmeyer*

Pludselig en dag var den der, tidsånden, ved siden af mig. Det var ikke noget, jeg havde lagt mærke til, endsige ønsket mig. Den var der bare som en naturlig rejsekammerat. Vi delte nogle år sammen, før den igen fjernede sig – så umærkeligt, som den var kommet. Men efter det møde var jeg ikke længere helt den samme.

Tidsånden gør noget ved én, hvis man ellers er venner med den. Den skaber en letsindig vished i ens sjæl om, at man er på rette vej. Den løfter én, så man føler sine skridt som kæmpeskridt fremad, og den giver én et rygstød til at turde ting, man måske ikke burde have turdet. Tidsånden er kort sagt både en vidunderlig og en farlig ven at have. Nogle opdager aldrig, hvor farlig den er, men tror livet igennem, at deres tidstypiske handlinger og tanker er helt igennem deres egne. Andre oplever dens farlighed som en kølle i hovedet, allerede inden den forsvinder. Selv har jeg nok haft det et sted midt imellem.

Man skal vist have levet i 50erne for at forstå min overraskelse over at møde tidsånden som en ven. Ingen enkeltbegivenhed træder frem som, *her skete det*, snarere indledtes vores møde skridt for skridt med en stigende intensitet imellem 1966 og 1969, hvor vores venskab toppede for så at klinge af igen på vej mod den endegyldige afslutning tidligt i 70erne. Da det begyndte i 1966, var jeg 24 år, og første gang, jeg tænkte over det, var engang, da jeg sad sammen med min daværende kone på min noget yngre svigerbrors værelse og hørte Sgt. Pepper.

50ernes popmusik overskred sjældent det fladtrådte, og jeg vidste ikke noget værre, end når underboen i lejerbokomplekset, hvor vi boede, skruede op for ønskekoncerten. Så var det bare afsted på cykel ud i Grib Skov eller hen at besøge en kammerat. Det var et typisk 50er-byggeri, og der var meget, meget lydt. Min mor fortalte senere, hvordan hun engang havde ligget længe og hørt på naboens

kurtisering af sin frue. 'Og hvis lille balde er så det? - og hvis lille balde er så det?' lød det i en uendelighed derindefra, indtil min mor til sidst havde banket på væggen og råbt til dem, om de ikke ville være søde at tænde lyset, så de kunne finde ud af, hvis balde, det var. Sandt eller ej, lydt var der i alt fald.

Til gymnasiefesterne var vi delt i tre grupper. Nogle ville helst høre jazz, en anden gruppe var til rock'n roll, og endelig var der en umådelig majoritet af især piger, der ville høre Nina og Frederik. Nina og Frederik var det store hit på pop-scenen herhjemme i slutningen af 50erne, og den musik, de lavede, blev kaldt calypso, en genre der vist af tilhængere opfattedes som avanceret, men som i mine ører klang nogenlunde så fremskredent som 'Ole sad på en knold og sang'. Selv lyttede jeg til Sonny Rollins, John Coltrane og Miles Davis og spillede klarinet i et jazzorkester, hvis minde dog nok har bedst af at blive forbigået uden yderligere bemærkninger.

Men så i 60erne kom Beatles. Der var en frisk sødme ved deres hits, som tidligt gjorde indtryk på mig, når de tonede ud fra jukebokse eller fester. Og da min unge svigerbror præsenterede os for Sgt. Pepper dengang i 1967, var jeg solgt på stedet. Her oplevede jeg et stykke populærkultur, som ikke var følelsesfladt og billigt, men var stor musik, der ikke stod tilbage for hverken klassisk musik eller moderne jazz. For første gang var populærkulturen og jeg blevet venner. At det kun skulle blive et kortvarigt møde, anede jeg ikke.

Nogle gange tænker jeg, at det, der skete dengang, var, at der gik slør i tidsånden. Den tog sig et ordentligt sving i retning af det følsomme, det åndelige, det smukke, det vilde (snarere end det naturlige), det politiske, det globale og det nysgerrige - værdier som ikke lige lå til højre fod i en 50er-kultur, domineret af karseklippet hår, amerikansk militarisme og maskuline idealer. Den nye tidsånd fra 60erne ringede om noget småborgerlige dyder som lov og orden, at sætte tæring efter næring, rettidig omhu, afholdenhed og pænhed. Nogle ville kalde 60er-tidsånden for romantisk, og det skulle såmænd ikke undre mig, om man skal tilbage til Oehlenschlägers tid for at finde magen til skævert. Alligevel er ordet romantisk misvisende, for den tidsånd, jeg mødtes med, var samtidig supermoderne, og på mange måder faktisk en forløber for globaliseringen og de nye elektroniske medier, der i den grad sidenhen har

forandret verden. Det var i sandhed en interessant tid, og jeg husker, at vi med undren citerede det kinesiske ordsprog, der sagde, at 'man ikke skal ønske for sin værste fjende at komme til at leve i en interessant tid.' Først langt senere indså jeg, at det kinesiske ordsprog måske ikke var helt tosset.

Tidsånden er en underlig skabning. I dannede kredse er begrebet ikke i *god standing*, som det hedder hos rockerne, da det har rod i germansk nationalromantik, ideen om en særlig 'Zeitgeist' eller folkeånd knyttet til nationalsprogene. Hos den tyske filosof Hegel bliver tidsånden ligefrem set som led i et verdensprojekt: den nødvendige udvikling fra det materielle og individuelle hen mod det evige og uendelige (en altomfattende verdensånd). Hvordan dette nærmere bestemt skulle gå til, står dog hen i det uvise.

Når man alligevel ikke bare kan smide tidsånden i skraldespanden som udueligt, historisk vraggods, er det, fordi vi så kommer til at mangle et begreb, der kan indfange den åbenbare samtidighed i åndelig tæthed, der springer i øjnene, når man prøver at sammenligne sin tid med andre tider.

Der kan laves metervis af interessante, sociologiske og historiske analyser af, hvorfor det gik, som det gik - og i bagklogskabens lys kommer vore gerninger unægteligt nemt til at fremstå som danse-trin i en operette, komponeret af uudgrundelige kræfter. Givet er det i alt fald, at vi selv - ungdomsoprørerne - opfandt meget mindre af det nye, end vi selv troede; snarere genopfandt vi indsigter og handlemåder, som havde været fortrængt i årtier. Jeg husker f. eks. endnu min irritation, da jeg meget senere - i 70erne - læste Wilhelm Reichs bog 'Orgasmens funktion' fra 1936, hvor den gale psykoanalytiker med dyb indsigt beskrev netop de erfaringer, som jeg gik og troede var et produkt af vores eget ungdomsprør.

I januar 1967 fik jeg som nyuddannet biokemiker et forskningsstipendium til Collège de France i Paris. Sådan gik det til, at jeg på nærmeste hold kom i kontakt med de strømninger i det franske studentermiljø, som i maj 1968 eksploderede i et formeligt oprør. Hvad der især gjorde et stærkt indtryk på mig i de dage, var det forhold, at det ikke blot var studenterne, der satte sig op mod universiteternes ledelser, men at der også var 11 millioner arbejdere, der strejkede og endda i stort omfang besatte deres fabrikker. For

den pæne middelklassedreng fra Danmark, jeg jo inderst inde var, var alt dette fuldstændigt uhørt og overvældende. Pludselig så det ud, som om al den snak om socialisme ikke blot var noget teoretisk pladder, men faktisk var noget, man skulle forholde sig til her i Vesteuropa.

Opstanden i Budapest i 1956 havde ellers sat et kraftigt mærke i mit 14-årige sind. Sovjetunionens vilje til at udgyde blod for at forhindre demokratiet i at få magt i Østeuropa udgjorde også i Danmark en mørk sky over det politiske liv, og Anden Verdenskrig var stadig ganske tæt på – nogenlunde så tæt på som 'nine-eleven' er i dag. Havde man ikke tidligere været forskrækket for kommunismen, så blev man det i alt fald i 1956. Det illustrerer måske situationen herhjemme, at mine niecer og nevøer – hvis far havde været kommunist – blev mødt med demonstrativ fjendtlighed fra kammerater og lærere, da de mødte i skole dagen efter den russiske nedkæmpelse af Budapest-opstanden.

De sovjetiske tanks i Budapests gader betød, at venstrefløjen i Vesteuropa måtte undsige kommunismen og finde et nyt selvstændigt fodfæste. Herhjemme havde SF taget første skridt i den retning, men det blev VS, der for alvor blev talerør for dette 'nye venstre'. Fra Paris fulgte jeg sammen med en flok andre udlandsdanskere begejstret valgudsendelsen i januar 1968, da det nydannede VS kom ind i folketinget med 4 mandater. VS inkarnerede håbet om, at man kunne tænke sig en socialistisk udvikling, der respekterede de demokratiske spilleregler. Partiet var baseret på ideer om kollektiv ledelse, urafstemning ved nominering af folketingskandidater og fraktionsfrihed. Hjemvendt til København blev jeg ivrigt medlem og kom snart til at sidde i redaktionen af VS-Bulletin.

Vejen, der bragte mig ind på denne post, siger meget om, hvad der foregik på det tidspunkt. Min daværende kone læste medicin, og vores lejlighed på Mariendalsvej kom til at fungere som base for medicinerdelen af studenteroprøret. Selv var jeg imidlertid lige blevet ansat som amanuensis på universitetet og var derfor så at sige kommet på den gale side af katederet. I stedet søgte jeg kontakt med andre aktivistiske grupper og kom en kort overgang til at deltage i vanvittige aktioner, som da vi afbrød en Europa-cup kamp i Idrætsparken mellem AB og Athen AEK – en kamp der faldt i unåde hos venstrefløjen pga. det militærkup, der havde bragt en junta til magten i Grækenland. Det lykkedes os at standse kampen i et par

minutter, men vi fik til gengæld så mange bank af både spillere og af tilskuere, at politiet måtte ind og redde os. Temmelig pinligt. Til sammenligning var studenternes aktioner ofte både morsomme og klare i budskabet. Jeg husker endnu, hvordan de medicinstuderende aktivister havde lagt deres studenterhuer uden for døren til det mødelokale, hvor det medicinske fakultetsråd – som studenterne ikke havde adgang til – holdt møde. Da den ærværdige professorforsamling skulle forlade lokalet stod man selvfølgelig klar med kameraerne til at forevige øjeblikket, da professorerne trådte på studenternes huer.

Efter aktionen i Idrætsparken blev jeg bedt om at være 'politisk redaktør' på hippiebladet 'Superlove', der blev solgt som græsrodsavis på gader og stræder i det indre København. Superlove var på en måde indbegrebet af den tidsånd, der så kortvarigt vendte op og ned på alting i Danmark i 1968-69 såvel som i resten af verden. På det tidspunkt var tidsånden stadig både hjertelig og oprørsk, musikalsk og politisk, følsom og aktivistisk, opbyggelig og nedbrydende, demokratisk og overskridende, tolerant over for afvigere og sære eksistenser og en svoren fjende af alle former for småborgerlighed. Denne rummelighed blev opsamlet af Superlove, og jeg lod mig villigt beruse af denne tidsånd, der rummede så mange løfter om et helt nyt værdigrundlag for de menneskelige fællesskaber. En pendant til Superlove var 'Det ny samfund', hvis fester samlede en mærkværdig hob af fuldstændig modstridende elementer. Henslængt i en sofa kunne man se en lad og langhåret Simon Spies holde hof, et andet sted var der arrangeret brydekamp mellem indvandrere og danskere; overalt blev der tygget gulerødder og røget hash, i de store sale spillede bands som Burning Red Ivanhoe og Blue Sun, unge nøgne mænd gik rundt og solgte undergrundsblade, folk var klædt i gevandter, som blot få år tidligere ville have vakt vild opsigt, osv. osv.

I VS håbede man at kunne politisere alle disse blomsterbørn, som læste Superlove og legede hippier, men som nok mestendels var interesseret i at ryge pot og høre fed musik snarere end i de socialistiske programmer. Og eftersom jeg skrev militante politiske artikler i Superlove, blev jeg bedt om at indtræde i VS Bulletins redaktion.

Men brudfladerne begyndte allerede at vise sig, og snarere end en brobygning mellem hippier og socialister blev adskillelsen mellem disse to sider af ungdomsoprøret gradvist mere og mere eklatant. I et interview fra marts 1969 udtalte musikeren Anders Koppel til Superlove, at 'musik og politik er to vidt forskellige ting, fordi beatmusik, det er frihed, mens politik er en hel masse mennesker, der prøver at tvinge andre mennesker til noget, de i virkeligheden ikke vil'. Omvendt foregik der i VS heftige fraktionskampe, hvor såkaldt 'skolede marxister' var bekymret for, at partiet ville miste sin slagkraft og sjæl, hvis man ikke vendte tilbage til Lenins idealer om et kadreparti, hvor centralkomiteén havde til opgave at lede og fordele samt at skole de menige medlemmer i den rette udlægning af Karl Marx' lære - 'skoldning' kaldte vi andre dette ædle forsæt.

I tilbageblik er det nemt at se, at tidsåndens implicitte holisme - dens tro på en dyb indre sammenhæng mellem det private og det politiske liv - måtte blive kortvarig. Det politiske liv er i sin natur offentligt, og i det offentlige liv handler det om at agere på en måde, som alle kan leve med. Derfor kan reglerne i det offentlige liv ikke baseres på subjektive kriterier, men må baseres på forhandlinger og kompromis'er. Sådan skulle det til gengæld nødtigt være i det private liv, hvor vi gerne skulle være frie til at følge vores personlige sindelag. Vil man gøre det subjektive og det objektive til identiske aspekter af verden, terroriserer man begge dele. Men det kunne vi ikke vide i 1969, for vi savnede de oplevelser, der lærte os det. I 50erne var det offentlige og det private nærmest hermetisk adskilte zoner, og ingen drømte om at overskride adskillelsen. Det var imidlertid netop, hvad ungdomsoprøret drømte om, og - mere epokegørende - forsøgte at gøre. Så naivt som ungdomsoprøret var, så var det som eksperiment betragtet et enormt lærestykke. Og meget af den foragt, som siden er blevet '68-oprøret' til del, har været baseret på indsigter, vi næppe havde haft uden dette 'oprør'.

Som læseren aner, var det i 1969, mit møde med tidsånden begyndte at sprække. Indtil da havde jeg beruset mig i følelsen af ganske uventet at være på linje med tidsånden i næsten alle dens aspekter. I stedet for som i 50erne at tilhøre en forsvindende minoritet, der hverken glædede sig over det, mine jævnaldrene glædede sig over, eller dyrkede de samme idealer, så befandt jeg mig nu pludselig i midten af en livskraftig bevægelse. Og mens man måske tidligere

kunne få øje på nogle enkelte, som bladrede i Information eller Politisk Revy i pauserne mellem forelæsningerne, så bragte 1968 pludselig alle sådanne særlinge sammen i et fællesskab. 'Ih hvor vi gungrer' følelsen havde tag i os, og vi fik nok til en vis grad bildt os ind, at vi var meget mere repræsentative, end vi faktisk var. Men indbildningen gav i sig selv kræfter, og disse kræfter førte til en masse aktivitet, som smittede andre. Den eksplosionsagtige karakter af begivenhederne i 1968 kan meget vel have fået hjælpeenergi fra denne dynamik: Marginalgruppernes pludselige triumf over det tavse flertal, der ikke var vant til at skulle begrunde sine holdninger. Og som sandelig heller ikke siden har tilgivet os dette yderst kortvarige, men selvfølgelig højst upassende intermezzo i århundreders ubrudte borgerligt-kristne hegemoni.

Kortvarig blev triumfen som bekendt. Tidsånden er en ustadig følgesvend. Det store eksperiment, der i sit hjerte gik ud på at opfinde nye handlemåder og udtryksformer, der kunne forene yderpoler som kunst og politik, følsomhed og aktivisme, var ikke så ligetil at omsætte i praksis. Nok vedblev impulsen fra dette eksperiment i årevis med at nære mange menneskers arbejde, og der blev sat utrolig mange initiativer i værk, hvoraf mange er naturlige og livskraftige dele af samfundslivet i dag, som f.eks. miljøbevægelsen eller kvindebevægelsen. Men rummeligheden blev langsomt men sikkert valgt fra.

På den politiske fløj formåede VS endnu i 1970 at holde sammen på de forskellige fraktioner, men allerede på kongressen i 1971 fik lenisterne om ikke majoritet i partiet, så dog afgørende indflydelse på dets ledelse. Jeg og mange andre meldte os ud i erkendelse af, at det som skulle have været 'et nyt venstre' i stedet havde valgt at låse sig fast i en svunden periodes tankegang. Eksperimentet var dødt: Den rette lære havde taget magten.

Op gennem 70erne formåede mange af os at holde drømmen i live i kollektiverne eller i forskellige former for græsrodsarbejde, et begreb som i sig selv var et produkt af tidsånden. På ruinerne af VS-drømmen opstod til gengæld et væld af indbyrdes vildt uenige marxistiske smågrupperinger, og universiteterne blev hærget af en såkaldt munkemarxisme, som langsomt men sikkert drev studenterne i den modsatte grøft, hvor de forsagede '68erne' og alle deres

Privatfoto af mig fra september 1971.

gerninger. Men både munkemarxismen og den marxistiske stridighed i diverse grupperinger af mere eller mindre stalinistisk karakter, var dønninger, som kun i forvrænget form repræsenterede det ny venstre, vi havde troet på i 60ernes slutning.

Om ikke før så i alt fald i slutningen af 70erne stod det klart også for mig, at tidsånden havde skaffet sig nye venner. Men i virkeligheden havde den forladt mig længe forinden. Allerede i 1972 begyndte nogle af mine venner fra kollektivet at melde sig ind i DKP – som om Budapest 1956 aldrig havde fundet sted. Musikscenen drejede også langsomt over mod en anden slags musik, som i mine ører var præget af en mere og mere overgearet rytmesektion; tabt var den næsten mozartske ynde og elegance, der kunne være over Beatles og andre, når de var bedst. Og det lange hår – symbolet på vildskab og følsomhed – blev tæmmet og klippet kort som tegn på, at anstændigheden nu atter var kommet i højsædet. Småborgerligheden vandt over oprøret – som den måtte gøre, for i længden kan man jo kun overleve som boheme, hvis flertallet opfører sig anstændigt, passer deres arbejde og følger reglerne.

Tømmermændene var drøje – ikke mindst den langsomt dæmrende forståelse af de overdrivelser, vi euforisk havde hengivet os til, da tidsånden så pludseligt og generøst gav os alle kortene på hånden. Men – som kineserne vidste – i en interessant tid begår man nødvendigvis fejl – det er jo netop det, der gør den interessant. Som en ventil lukkede 60oprøret overtrykket ud af et samfund, hvor plat materialisme i alle ordets betydninger var blevet tilværelsens omdrejningspunkt, og hvor autoriteterne var kommet til at stå i vejen for en nødvendig fornyelse. Sikke en forandring!

Jeg har selvfølgelig tit overvejet, hvordan mit liv ville være spændt af, hvis jeg ikke i dette historisk korte glimt var blevet venner med tidsånden. Måske ville familielivet og karrieren have fulgt mere ordinære baner, men jeg er nu ikke så sikker. Og én ting ved jeg med sikkerhed: Jeg ville aldrig have fået grinet så meget eller haft så meget skæg, som vi havde i de år.

Efterskrift

Min karriere kom ikke til at følge de ordinære baner. Jeg blev ganske vist lektor ved Institut for biologisk kemi ved Københavns Universitet, men orienterede i stigende grad min forskning mod biologiens teoretiske og filosofiske problemstillinger. Op gennem 90erne udviklede jeg i et internationalt samarbejde et nyt forskningsfelt, biosemiotik, som i dag samler årlige, internationale konferencer og som har fået eget tidsskrift. Tilbage fra 70erne har jeg været en flittig deltager i debatten om emner på grænsefladen mellem naturens og kulturens områder, især genteknologi, evolutionsteori og naturfilosofi. Jeg skriver, rejser, holder foredrag og får ind imellem endda tid til at nyde den smukke natur, hvor jeg end støder på den - hjemme på Stevns eller ude i den store verden.